

ЭШИТИШИДА НУКСОНИ БОР БОЛАЛАРНИ
ОИЛАДА ТАРБИЯЛАШ

Кодирова Махзуна¹

¹ Андижон Давлат Педагогика Институтини Мактабгача
Таълим Факултетининг Махсус Педагогика Кафедраси Укитувчиси

Низомова Зулхумор Неъматовна¹

¹ Андижон Давлат Педагогика Институтини Мактабгача Таълим Факултетининг
Махсус Педагогика ЛОГОПЕДИЯ йуналиши 2-курс талабаси

МАҚОЛА
МАЪЛУМОТИ

ANNOTATSIYA:

МАҚОЛА
ТАРИХИ:

Received: 28.12.2024

Revised: 29.12.2024

Accepted: 30.12.2024

КАЛИТ СУЗЛАР:

Сурдопедагогика,
эмпатия,
тарбия, бола, оила,
интеграция,
коррекция,
педагогика,
реабилитация

Мақолада эшитишида нуксони бор
болаларнинг ривожланиши ва жамиятга
интеграциясини таъминлашда оила, маҳалла
ва таълим муассасалари ўртасидаги
ҳамкорликнинг аҳамияти муҳокама қилинади.
Шунингдек, ушбу болаларнинг тарбиясида
психологик, педагогик ва техник ёндашувлар
муҳимлиги қайд этилади.

“Табиийки, барча эзгу ниятларимизнинг
марказида фарзандларимизни х, ам
жисмоний, х, ам маънавий жихатдан соғлом қилиб устириш,
уларнинг бахту саодати, келажакини қуриш, дунёда ҳеч кимдан кам
булмаган авлодни тарбиялаш орзуси туради”

И. Каримов

КИРИШ. Эшитишида нуксони бор болалар жамиятнинг тенг ҳуқуқли аъзоси
сифатида тарбияланиши учун оиладаги муҳит ва жамоатчиликнинг қўллаб-
қувватлаши ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Бундай болаларнинг имкониятларини тўлиқ
рўёбга чиқариш мақсадида давлат ва жамоат ташкилотлари ўртасида ҳамкорликни
ривожлантириш муҳимдир.

Эшитишида нуксони бор болалар ўз ривожланиш жараёнида турли
қийинчиликларга дуч келади. Бу қийинчиликлар нафақат уларнинг таълим олиши,
балки ижтимоий муносабатларни шакллантиришига ҳам таъсир қилади.

Ўзбекистонда бундай болалар учун махсус таълим тизими ва қўллаб-қувватлаш хизматлари жадал ривожланмоқда. Бироқ оила ва жамоатчиликнинг ўзаро ҳамкорлиги ва уларнинг болаларни қабул қилиши муҳим масалалардан бири бўлиб қолмоқда.

Асосий кесим:

2012 йилнинг Президентимиз И.Каримов таклифлари билан “Мустахкам Оила йили” деб эълон қилинган бу масалага давлат миқёсида эътиборни янада ошириб юборди. Зеро мамлакат фаровонлигининг, унинг келажаги булган ёш авлод тақдирининг пойдевори оилада яратилади. Айниқса бола тарбияси борасида оила ва давлат мақсадлари бир-бири билан уйғунлашиб кетган.

Шундай экан, ушбу мақсадга эришиш йулида амалга ошириладиган ишлар, уларни амалга ошириш йуллари ва усулларида ҳам уйғунлик булиши талаб қилинади.

Бунга эришишда аввалам бор оила ва мактабгача таълим муассасаларининг ҳамкорлигини мустахкамлаш болаларнинг дунёқарашини шакллантириш, уларни жисмоний, ахлокий, маънавий жиҳатдан етук шахслар сифатида тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади.

Оилавий тарбия шароитида қар ва заиф эшитувчи болаларга педагогик ёрдам аввалам бор нутқини ривожлантириш ишларини кузда тутди. У тил қобилятини шакллантириш, нутқий жараёни узлаштириш ва тил стандартини амалий эгаллаш, шунингдек лугат бойлигини ошириш, суз маъноларини аниқлаштириш ва жумла қуришга қумаклашни кузда тутди. Бундай иш учун ривожлантирувчи характерга эга булган фаолият турлари асос булади.

Тарбияни эрта бошлашнинг аҳамияти ҳақида қуплаб файласуф ва олимлар фикр билдирган. Психологлар тадқиқотлари ҳам ҳаётининг илк кунларидан мақсадга йуналтирилган, яъни махсус ташкил этилган тарбия инсоннинг ривожланиши учун катта аҳамият касб этишини исботламоқда. Мамлакатимизда мактабгача тарбиянинг бола тугилганидан бошлаб то мактабга қабул қилингунига қадар даврни қамраб олган ягона тизими, эшитишида нуксон булган болалар учун эса махсус мактабгача тарбия муассасалари жорий этилган. Қар ва заиф эшитувчи бола учун мактабгача тарбия алоҳида аҳамият касб этади, чунки илк даврида, тахминан бир ёшгача, ҳали боланинг тили чиққунига қадар эшитадиган ва қар болалар уртасидаги тафовут у қадар қузга ташланмайди. Эшитишида муаммоси булган болани нутққа ургатишни қанчалик эрта бошласангиз, унинг ривожланишида эшитадиган бола билан фарқ шунчалик қам ва кейинги таълим имқониятлари шунчалик қуп булади. Болалар богчасида сурдопедагог ва тарбиячилар уни шу ёшдаги эшитадиган болани ҳамма нарсага: расм солиш, ёпиштириш, қуриш, санаш ва ҳатто рақс тушишга ургатишади. Ҳамма болалар қабди уни ҳам меҳнатга, озодаликка, мулоимликка ургатишади. Бунда меники-бизники, мумкин-мумкин эмас, рост-ёлгон қабди қуплаб ҳаётий муҳит, илк ёшда

шакллантириладиган ва бевосита тарбия натижаси саналмиш тушунча ва куникмалар шакллантирила бошлайди. Эшитишида муаммоси булган мактабгача таълим ташкилотида, болаларни гапириш ва нуткни тушунишга ургатишади, унинг колдикли эшитишини ривожлантирилади. Таълимни кечиктириб булмайди. Чунки бу давр ичида эшитадиган бола эшитиб ва эслаб колган хар бир суз билан кар бола хамда эшитадиган бола уртасидаги фарк ортиб бораверади.

Ота-оналар кар болаларнинг мактабгача тарбиясидаги учта мухим дастлабки коидани билишлари керак. Биринчиси. Соглом кар боланинг аклий ривожланиш имкониятлари эшитадиган боланикидан асло кам эмас. Юкори даражада талабчанлик ва малакали таълим билан уйгунлашган мухаббат - шу имкониятларни реализациялаш имконини берадиган шарт-шароит шундан иборат. Муваффакиятга ишониш, шу ишончни болада тарбиялай олиш - кар болани бахтли килиш ва уз нуксонини хис килмаслик, хеч булмаганда ундан азият чекмасликка ёрдам беришнинг мухим омили. Иккинчиси. Тарбиянинг умумий масалалари, унинг хиссиёти, хулкани тарбиялаш махсус тарбияга караганда иккинчи даражали эмас, балки махсус тарбиянинг асосини ташкил килади. Зеро фарзанд, аввало фарзанд, кейин эса кар. Бунини унутмаслик лозим. Унинг маънавий кийфаси, унинг шахсини тарбиялаш - махсус уқитишнинг хар бир вазиятини белгилайдиган асосий жихат шу. Бунда кар бола хулкани тарбиялашга унинг эшитадиган тенгдошининг хулкани тарбиялаш каби ёндашиш зарур. Учинчиси. Болани соковликдан асраб колиш, атрофдагилар билан мулокотга ургатиш учун барча воситалардан фойдаланиш керак. Кар болани уқитишнинг (ота-оналар учун) тобора самарали ва кулай воситалардан бири дактил (бармоқлар) нутки саналади. Кичик ёшдаги кар болаларни уқитишда ундан кенг фойдаланилади.

Дактил нутк - кар болаларни уқитишнинг кудратли воситаси, у лугат бойлиги ва наткни узлаштириш сифатини, шунингдек кар болаларнинг умумий ривожланиш даражасини бир неча баробар ошириши мумкин. Кар болаларнинг мактабгача ва мактаб таълимида дактил нуткдан фойдаланилади. Дактил нутк - огзаки нуткнинг бир курилиши. Ундан фойдаланиш сузларнинг маъносини тушуниш, тилнинг грамматик курилишини эгаллаш демакдир. Бу жуда мухим, чунки бу тарзда болага суз ёрдамида мурожаат килиш, эшитадиган бола каби исталган предметни айтиш мумкин. Бунда сузни овоз чиқарибгина эмас, балки бармоқлар ёрдамида хам «талаффуз килиш» керак. Бунда бола хар бир сузнинг харф таркиби ва грамматик курилишини аниқ идрок этади. Шу тарика уни нуткка ва мулокотга ургатиш бошланади. Бунда худди эшитадиган боладагига ухшаш жараён кечади.

Вакт утиши билан, товушларни талаффуз килишга урганган бола бармоқлари ёрдамида «айта оладиган» сузларини ва ибораларини огзаки шаклда хам

куллайди. Ота-оналар олдида иккита вазифа туради: ҳар бир белгини тугри курсатиш ва у алифбодаги қайси ҳарфни англатишини билиш.

Нуткнинг талаффуз томонини шакллантириш иши қар ва заиф эшитувчи болаларнинг эшитиш гидроки ривожланиши билан ҳамбарчас боғлиқ. Бунинг учун болаларни уйинчоқларнинг жаранги (сурнайлар, гармоника, кунгирок, хуштак ва Ҳ.К.) билан таништириб бориш, таниш нуткий материални эшитиш асосида фарқлаш ва ажратишдан катта ёрдам бериши мумкин. Эшитиш гидрокини ривожлантириш махсус машғулотларда ва маиший турмушда фаолият турларида амалга оширилади.

ЭШИТИШИДА НУКСОНИ БОР БОЛАЛАР ТАРБИЯСИДА ОИЛА ВА ЖАМОАТЧИЛИКНИНГ ЎРНИ

Оиладаги муҳит ва унинг таъсири. Оила эшитишида нуксони бор болаларнинг илк ижтимоий макони ҳисобланади. Ота-оналарнинг болага бўлган муносабати унинг ривожланишига кучли таъсир кўрсатади. Қуйидаги жиҳатлар асосий ўрин тутаяди:

- Қабул қилиш: Боланинг нуксонини инкор этмаслик, балки унинг имкониятларини тан олиш ва ривожлантиришга ҳаракат қилиш.

- Эмоционал қўллаб-қувватлаш: Боланинг ҳис-туйғуларини тушуниш, унга меҳр кўрсатиш ва унинг ўзини ишончли ҳис қилиши учун шароит яратиш.

- Психологик маслаҳат: Ота-оналар сурдопедагоглар ва психологлар билан ҳамкорлик қилишлари лозим.

Махсус таълим тизими ва унинг аҳамияти эшитишида нуксони бор болалар учун махсус таълим муассасалари ҳамда инклюзив таълим моделлари ривожланмоқда. Бундай муассасаларда сурдопедагоглар ва логопедлар болаларга қуйидаги йўналишларда ёрдам беришади:

- Коммуникация қобилиятини ривожлантириш: Ишора тили ва нутқ терапияси орқали мулоқот кўникмаларини шакллантириш.

- Ақлий ривожланишни қўллаб-қувватлаш: Турли ўқув дастурлари ва технологиялар орқали боланинг ақлий салоҳиятини ошириш.

- Ижтимоий муносабатлар: Тенгдошлар билан муносабат ўрнатиш имкониятини яратиш.

Техник воситалар ва технологиялар ҳозирги кунда эшитишида нуксони бор болалар учун замонавий техник воситалар мавжуд. Улар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Кохлеар имплантлар: Эшитиш қобилиятини тиклаш учун энг самарали технологиялардан бири.

- Эшитиш қурилмалари: Ҳар кунги ҳаётда эшитишни енгиллаштиради.

- Махсус ўқув материаллари: Визуал-ташкилий қўлланмалар, мультимедиа воситалари ва интерактив платформалар.

=====

Жамоатчиликнинг иштироки маҳалла, мактаб ва бошқа жамоат ташкилотлари болаларнинг ижтимоий интеграциясида муҳим аҳамиятга эга. Жамоатчилик болалар учун қуйидаги имкониятларни яратиши лозим:

- Мулоқот майдонлари: Инклюзив ўйингоҳлар, болалар клублари ва тадбирлар орқали болалар ўртасида муносабатлар ўрнатиш.

- Маърифий ишларни ташкил қилиш: Эшитишида нуксони бор болалар ва уларнинг ота-оналарига психологик ва ҳуқуқий маслаҳатлар бериш.

Инклюзив таълим: имкониятлар ва қийинчиликлар инклюзив таълим эшитишида нуксони бор болаларга тенгдошлари билан бирга таълим олиш имконини яратади. Бунинг афзалликлари қуйидагича:

- Боланинг жамиятга мослашуви тезлашади.
- Тенгдошлари билан мулоқот орқали ижтимоий кўникмалари шаклланади.
- Ўз-ўзини ривожлантириш учун мотивация ошади.

Бироқ бу жараёнда қуйидаги қийинчиликлар ҳам учраши мумкин:

- Ўқитувчиларнинг тайёргарлиги етарли даражада эмас.
- Ота-оналарнинг маълумотсизлиги ёки ўқув жараёнида фаол бўлмаслиги.

Психологик ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш болаларнинг ривожланишида уларнинг эмоционал ҳолати муҳим ўрин тутди. Болалар:

- Ижтимоий фаолиятларда қатнашиб, ўз қобилиятларини намоён қилишлари мумкин.

- Психологлар ёрдамида ўзини тушуниш ва ўз қийматини ҳис қилиш имкониятига эга бўлади.

Хулоса:

Эшитишида нуксони бор болаларнинг жамиятдаги тенг ҳуқуқли аъзо бўлиши учун оила, таълим муассасалари ва жамоатчилик ўртасидаги ҳамкорлик алоҳида аҳамият касб этади. Уларга бўлган ишонч ва қўллаб-қувватлаш бундай болаларнинг шахс сифатида шаклланишига хизмат қилади. Ҳар бир бола ўз эҳтиёжлари ва имкониятларига мос шароитларда тарбияланса, уларнинг жамиятда тўлақонли фаолият кўрсатиши мумкин бўлади. Уларнинг тарбиясида муҳаббат, сабр, психологик ёрдам ва техник воситалардан фойдаланиш уларнинг жамиятда тенг ҳуқуқли аъзо бўлиши учун муҳим омил ҳисобланади.

Фойдаланган адабиётлар:

1. Муминова Л. *Нуткида огир нуксони булган болалар билан талим-тарбия ва коррекцион-логопедик иш тизими* -Т. 20011. "Фан ва технология-лар маркази нашриёти" Махсус педагогика Тошкент -2014.

2. Белова Н.И. Специальная дошкольная сурдопедагогика. -Москва, 1985.Юсупова П.

-
3. Мактабгача тарбия педагогикаси. - Укитувчи, 1993.
 4. Белова Н.И. Специальная дошкольная сурдопедагогика. - М., 1985.
 5. Кенжабаев, Ш. А. (1998). История обучения иностранному языку в общеобразовательной школе южных областей Узбекистана (Сурхандарьинская и Кашкардарьинская области) и пути его совершенствования на современном этапе.
 6. Abdulxalimovich, K. S. (2024). VETERINARIYA YO 'NALISHIDAGI TALABALARNING KASBIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA INGLIZ TILINI O 'QITISH TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 39(2), 77-81.
 7. Abdulxalimovich, K. S. (2024). VETERINARIYA YO 'NALISHIDAGI TALABALARNING KASBIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA INGLIZ TILINI O 'QITISHNING TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISHNING ILMIY-NAZARIY PEDAGOGIK ASOSLARI. Journal of new century innovations, 46(3), 119-126.
 8. Abdulkhalimovich, K. S. (2024). SCIENTIFIC-THEORETICAL PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF IMPROVING THE TECHNOLOGIES OF TEACHING ENGLISH IN THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF STUDENTS IN THE VETERINARY DIRECTION. Western European Journal of Modern Experiments and Scientific Methods, 2(2), 22-28.
 9. Кенжабоев, Ш. А. (2023). ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ-ВЕТЕРИНАРОВ. Лучшие интеллектуальные исследования, 9(3), 103-113.
 10. Кенжабоев, Ш. А. (2023). ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В РАЗВИТИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ-ВЕТЕРИНАРОВ. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 17, 177-183.
 11. Nishonov, M., & Kenjaboev, S. (2023). THE SIGNIFICANCE OF THE USE OF CHEMICAL EXPERIMENTS IN THE STUDY OF THE TOPIC " PATTERNS OF CHEMICAL REACTIONS". Science and innovation, 2(B5), 53-56.
 12. Kenjaboev, S. (2023). FEATURES OF TEACHING ENGLISH IN THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF VETERINARY STUDENTS. Science and innovation, 2(B7), 166-170.
 13. Kenjaboev, S. (2023). THE PROBLEM AND SOLUTION OF USING ENGLISH LANGUAGE TEACHING TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF VETERINARY STUDENTS. Science and innovation, 2(B7), 159-165.

=====

14. Абдулазизова, С. М., & Мадрахимова, З. Ф. (2024). ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ. YANGI O'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI, 1(3), 94-96.

15. Мадрахимова, З. Ф. (2023). СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА В ВУЗЕ. MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS, 1(1), 94-97.

16. Мадрахимова, З. Ф. (2024). Литературные Загадки В Детской Поэзии: Описание, История Создания. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(1), 166-171.